

ли: сохранение, развитие и распространение белорусской национальной культуры, укрепление международного сотрудничества и престижа страны.

*А. І. Смолік,
загадчык кафедры культуралогіі,
доктар культуралогіі, прафесар*

ТЫПАЛАГІЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ДЫЯЛОГУ КУЛЬТУР І ІХ СУБ'ЕКТАЎ

Асэнсаванне заканамернасцей і ўласцівасцей міжкультурных кантактаў з'яўляецца спецыфічнай праблемай тэорыі культуры. У сучаснай фундаментальнай культуралогіі дадзеная праблема займае цэнтральнае месца. У ХХІ ст. існуе мноства так званых пераходных культур. Да іх ліку адносяцца культуры, якія фарміруюцца на постсавецкай прасторы. Нярэдка іх яшчэ называюць дынамічнымі або «зонамі ўзмоцненых кантактаў». У адрозненне ад традыцыйных культур, дзе міжкультурны дыялог вельмі абмежаваны, адбываецца ва ўнутраных рамках культуры, абавязковай умовай развіцця дынамічных культур з'яўляецца разнастайнасць дыялагічных адносін іх удзельнікаў. У С. Біблер адзначаў, што важна «...перафармуляваць паняцце культуры, каб павярнуць наш ранейшы падыход (культура як самадэтэрмінацыя) іншымі гранямі, значымымі для разумення культуры як асобай формы зносін паміж культурамі» [1, с. 43].

У тэорыі дыялогу міжкультурныя кантакты прадстаўлены як рознаўзроўневая з'ява: яны могуць быць і аспектам, і тыпам, і відам дзейнасці. У форме аднаго з аспектаў у сістэме культуры дыялог ажыццяўляецца няпоўна, толькі часткова. На ўзроўні віда дзейнасці ён праяўляецца ў выразна зададзенай канкрэтнасці. Тыпалагічны ўзровень рэалізацыі і асэнсавання дыялогу, на наш погляд, раскрывае найбольш агульныя сутнасныя яго асаблівасці. Пры гэтым падыходзе скрозь знешнюю стракатасць прасвечваецца іх сэнс, які падводзіць да разумення моманту.

У залежнасці ад крытэрыяў у культуралогіі маецца шэраг культурна-тыпалагічных канцэпцый дыялогу. Так, Л. М. Гумілёў у галіне міжэтнічных кантактаў вылучаў чатыры тыпы ўзаемадзеяння культур: суіснаванне, асіміляцыя, метысацыя, зліццё [2, с. 120–121]. Пры суіснаванні этнічныя культуры не

змешваюцца і не пераймаюць адна ў адной якія-небудзь элементы, толькі запазычваюць тэхнічныя новаўвядзенні. У працэсе асіміляцыі адбываецца засваенне адным народам культуры, мовы, этнічнай самасвядомасці другога народа, звычайна больш сацыяльна развітага і дэмаграфічна пераважнага. Даследаванне культурагенэзу і этнагенэзу пацвярджае думку Л. М. Гумілёва. Асіміляцыя характэрна для гісторыі амаль што ўсіх народаў, у тым ліку і беларусаў. Яна ажыццяўляецца на розных узроўнях: антрапалагічным, сацыяльным, культурным, моўным і інш. На наш погляд, варта мець на ўвазе дзве разнавіднасці асіміляцыі – натуральную і прымусовую. Натуральная асіміляцыя ўзнікае пры непасрэдных кантактах разнародных этнічных груп, абумоўленых агульнасцю іх палітычнага, сацыяльнага, гаспадарчага і культурнага жыцця, пашырэннем міжэтнічных шлюбаў. Прымусовая асіміляцыя адбываецца па прычыне штучнай палітыкі ўрадавых колаў. У выніку культурнай асіміляцыі адбываецца механічнае засваенне каштоўнасцей, традыцый, звычаяў, паглынанне (поўнае ці частковае) адной культуры другой. Звычайна больш «слабая» культура паступова нібы раствараецца ў больш «моцнай» культуры. Аналіз спецыфікі міжкультурных узаемадачынненняў паказвае, што іх вынікам можа быць аднабаковая асіміляцыя, пры якой культура меншасці поўнасцю выцясняецца дамінуючай культурай, і культурнае змешванне, калі элементы падначаленай і дамінуючай культур змешваюцца, што ў выніку можа прывесці да ўзнікнення якасна новай культуры. Праўда, гісторыя этнасаў сведчыць: выпадкі поўнай асіміляцыі сустракаюцца вельмі рэдка, звычайна мае месца паступовая трансфармацыя традыцыйнай культуры меншасці пад уплывам культур дамінуючай этнічнай супольнасці. У працэсе метысацыі, па меркаванні Л. М. Гумілёва, захоўваюцца і спалучаюцца традыцыі папярэдніх этнасаў і памяць аб продках. Праўда, гэтыя варыяцыі бываюць няўстойлівымі і існуюць за кошт папаўнення новымі метысамі. Пры зліцці, сцвярджае навуковец, забываюцца традыцыі двух першасных кампанентаў (этнасаў) і побач з двума папярэднімі (ці замест іх) узнікае трэці, новы этнас. Дарэчы, у гэтым – сутнасць і змест этнагенэзу.

Для Л. П. Карсавіна ў сусветнай культуры найбольш важнымі з'яўляюцца тры тыпы ўзаемаадносін: развіццё, змяненне, прагрэс. Усе яны, на думку культуролога, непасрэдна звязаны з праблемамі цэласнасці і прычыннасці [4, с. 17–22].

У культуралагічнай канцэпцыі Ю. М. Лотмана размова ідзе аб статычных і дынамічных формах культуры і адпаведна аб розных тыпах узаемасувязей паміж імі. У культуры ён вылучае дыялагічныя і маналагічныя тыпы. Пры гэтым філосаф не праводзіць мяжу паміж дыялогам і камунікацыяй. Адныя і тыя ж з'явы называюцца ім як стасункі, камунікацыя, дыялог. Паняцці «дыялог» і «камунікацыя» ў яго з'яўляюцца ўзаемазамяняемымі і ацэньваюцца толькі з моўных пазіцый [5].

На наш погляд, паміж дыялогам і камунікацыяй маецца прыныцыповае адрозненне. Камунікацыя – такі тып узаемадзеяння суб'екта з аб'ектам, пры якім перадаючы суб'ект і прымаючы аб'ект існуюць аўтаномна адзін ад аднаго, перадаючы і засвойваючы інфармацыю. Структура камунікацыі заснавана на прыцыпе парнасці, супрацьпастаўлення адзін аднаму. Камунікацыя несіметрычная, яна накіравана ў адзін бок. Дыялог – міжсуб'ектны тып узаемадзеяння, сіметрычны і полімадальны. У дыялогу зносіны будуцца на роўнай актыўнасці ўдзельнікаў, двухбаковая накіраванасць адносін забяспечвае дынаміку партнёраў пры захаванні ўнікальнасці кожнага. Пры гэтым мэтай дыялогу з'яўляецца набыццё агульнасці яго ўдзельнікаў, іх якасныя змяненні. «У выніку зносін, адзначаў М. С. Каган, – адбываецца не абмен ідэямі альбо рэчамі, а пераўтварэнне стану кожнага партнёра ў іх агульны здабытак» [3, с. 150].

М. С. Каган трактуе дыялог як полімадальную з'яву і лічыць, што ён можа праяўляцца на трох сістэмных узроўнях: матэрыяльна-практычным, практычна-духоўным і духоўна-інфармацыйным [3, с. 93]. Уся разнастайнасць шляхоў развіцця культуры прадстаўлена ў яго дыялагічнай канцэпцыі праз суадносінны двух яе асноўных, найбольш агульных тыпаў – традыцыйнага і дынамічнага. Кожны тып культуры фарміруе сваю асаблівую мастацкую інфармацыю. Так, у традыцыйнай культуры па мастацкіх каналах цыркуліруюць у асноўным паведамленні, якія паўтараюцца. Яны нярэдка бытуюць як варыянты адной і той жа з'явы культуры. Мастацкую свядомасць, метады і густ, на думку М. С. Кагана, пранізвае ўстаноўка на захаванне і паўтарэнне. Адзінства культуры становіцца галоўнай мэтай яе суб'ектаў. Яна накіравана на падтрыманне нязменнага стану. Таму ў традыцыйным грамадстве дыялог, лічыць культуралаг, можа быць прадстаўлены вельмі лаканічна, ва ўнутраных межах. Дынамічны тып, насупраць, вядзе да ўзрастання разнастайнасці

мастацкіх паведамленняў і да ўстаноўкі на змяненне, навацыю, арыгінальнасць, асобасную непаўторнасць, да ўзрастання індывідуальнага пачатку ў культуры. Такім чынам, сцвярджае М. С. Каган, у дынамічнай культуры нарастае дынаміка міжкультурных кантактаў.

Аналіз гэтых і іншых культуралагічных канцэпцый, дзе вядзецца гаворка аб прыродзе міжкультурнага дыялогу, дазваляе нам канстатаваць, што асноўнай рысай дыялагічных адносін з'яўляецца суб'ектна-суб'ектная прырода. Даследаванне сутнасці і зместу дыялогу паказвае, што пакуль ва ўдзельнікаў узаемадзеяння не сфарміраваны якасці суб'екта, аб якім дыялогу паміж імі не можа быць размовы. Таму для вызначэння тыпу культуры як дыялагічнага, перш за ўсё неабходна знайсці ў ім якасць суб'ектнасці. Праблема суб'екта ў гуманітарных навуках трактуецца неадназначна. Тым не менш пад суб'ектам большасць культуролагаў разумеюць любога чалавека, незалежна ад узроўню яго развіцця і характара паводзін. На наш погляд, акрамя гэтага, неабходна мець на ўвазе, што суб'ектнасць не натуральны стан, які чалавек атрымлівае з нараджэннем, а гэта асаблівы стан індывіда, які ён набывае ў працэсе інкультурацыі і сацыялізацыі. М. С. Каган падкрэсліваў, што стан суб'ектнасці можа быць дасягнуты на вышэйшым узроўні чалавечнасці, калі ўсебакова рэалізуюцца задаткі асобы «...як істоты разумнай і разам з тым здольнай адказваць за свае ўчынкі» [3, с. 196]. На дадзеным этапе адбываецца праходжанне асобай перыяду першапачатковага сінкрэтызму, выдзялення сябе з адзінай прасторы культуры і асэнсаванне сваёй самабытнасці ў працэсе вяртання ў зыходную цэласнасць. У гэты адрэзак часу фарміруецца імкненне зразумець сваю спецыфіку, што прыводзіць суб'екта і культуру да дыялогу, так як толькі ў параўнанні з іншымі становіцца відавочным іх своеасаблівасць.

Суб'ектам культуры ўласціва ўнікальнасць і непаўторнасць. З гэтага вынікае, што абавязковым патрабаваннем узнікнення дыялагічных адносін з'яўляюцца разнастайнасці іх удзельнікаў. Ю. М. Лотман у сваёй знакамітай працы «Культура і взрыв» [5] вылучае тры тыпы магчымых варыянтаў міжкультурных кантактаў. У першым выпадку ўдзельнікі ўзаемадзеяння абсалютна розныя. У такой сітуацыі міжкультурны дыялог лічыцца немагчымым, так як суб'екты розных культур ніколі і ні ў чым не змогуць зразумець адзін аднаго. На нашу думку, у прыродзе не існуе абсалютна розных суб'ектаў, якія б не сутыкаліся адзін

з адным у якім-небудзь культурным працэсе альбо з'яве. Хутчэй за ўсё гэты тып тэарэтычны. Да другога тыпу ўзаемадзеяння Ю. М. Лотман адносіць сітуацыю, пры якой удзельнікі дыялагічных адносін абсалютна ідэнтычны адзін аднаму (маецца на ўвазе іх аднолькавае супадзенне). У такім выпадку стасункі будуць бессэнсоўнымі, так як яны валодаюць зусім тоеснай інфармацыяй. Праўда, па нашаму меркаванню, культуралаг тэарэтычна змадэліраваў гэты варыянт адносін, які не мае аналагаў у сацыякультурнай практыцы. У рэальнай практыцы культуры, як паказваюць даследаванні, не заўсёды назіраецца сістэмная дыялагічнасць. Сусветная гісторыя культуры багатая на прыклады, калі аўтарытарызм умешваецца ў яе самаразвіццё і тым самым парушае жывое асяроддзе дыялагічных адносін.

На наш погляд, ні адзін тып адносін у гісторыі культуры не можа быць вызначаны адназначна. Культура фарміруецца ў плыні змены маналагічнага і дыялагічнага тыпаў ўзаемадзеяння паміж культурамі і іх суб'ектамі. Значыць, абазначаючы якую-небудзь культуру дыялагічнай ці маналагічнай, мы адзначаем толькі перавагу ў ёй адной з выяўленых тэндэнцый. Тым не менш разуменне тыпалагічных адрозненняў маналогу і дыялогу важна для кожнага гістарычнага перыяду культуры для выпрацоўкі дакладнай стратэгіі яе развіцця.

1. Библер, В. С. Михаил Михайлович Бахтин, или Поэтика культуры / В. С. Билер. – М. : Прогресс, 1991.

2. Гумилев, Л. Этногенез и биосфера Земли / Л. Гумилев. – М. : Королев Мишель и Ко, 1993. – 512 с.

3. Каган, М. С. Мир общения / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1998.

4. Карсавин, Л. П. Философия истории / Л. П. Карсавин. – СПб. : Комплект, 1993.

5. Лотман, Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Наука, 1992. – 210 с.

А. И. Степанцов,

кандидат культурологии, доцент

СОЦИАЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ АРТ-МЕНЕДЖМЕНТА

Арт-менеджмент как самостоятельное практическое, научное и учебное направление в общей системе менеджмента впервые заявил о себе в США: в 1966 г. была принята первая магис-